

3R

**SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE
EDENDAMISE VAHENDID ROOTSI
KOHALIKES OMAVALITSUSTES**

**Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine ning 3R meetod Rootsi
kohalikes omavalitsustes**

Sissejuhatus

Loomulikult tahame me soolist võrdõiguslikkust, kuid mida me selleks tegema peame? See on tavaline reaktsioon, kui Rootsis tänapäeval meeste ja naiste ebavõrdsusest räägitakse. Võrdõiguslikkuse poliitika on olnud edukas. Soolise võrdõiguslikkuse poliitika eesmärkide osas valitseb poliitiline üksmeel: naistel ja meestel peavad olema võrdsed võimalused, õigused ja kohustused kõikides olulistes eluvaldkondades. Samas pole aga võrdõigusliku ühiskonna saavutamise vahendeid olnud kusagilt võtta.

Aeg on minna sõnadelt tegudele. Võrdõiguslikkuse ambitsioonikate eesmärkide saavutamiseks on vaja meetodeid. Üheks strateegiaks on siin soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine, mis tähendab soolise võrdõiguslikkuse printsiibi integreerimist kõikidesse poliitikatesse ning täitevvõimu tegevustesse.

Rootsi Kohalike Omavalitsuste Liidu projekt JÄMKOM¹ töötas soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamiseks välja analüütilise vahendi - **3R meetodi**. Vastates küsimustele märksõnade all **Representeeritus, Ressursid ja Reaalsus**, on võimalik kõiki ettevõtmist soolise võrdõiguslikkuse seisukohast analüüsida. Analüüs näitab, kuidas on võim naiste ja meeste vahel jaotunud ning kuidas soolised aspektid mõjutavad nii tegevusplaanide väljatöötamist kui nende elluviimist. See on küsimus tegevuse normide sisust, pilguheit asjadesse, mis on niivõrd enesestmõistetavad, et me neid esmapilgul ei märkagi.

Poliitilised otsused, ka need, mis otseselt ei käsitlegi soolist võrdõiguslikkust, mõjutavad naisi ja mehi erinevalt, kuivõrd naised ja mehed ei ela täpselt ühesugust elu. Soolise võrdõiguslikkuse printsiibile toetuv poliitika võtab seda erinevust arvesse ilma soost tulenevaid erinevusi süvendamata. 3R meetod annab vahendi diskussiooni läbiviimiseks teemal, kuidas soolise võrdõiguslikkuse printsiipi mingisse konkreetseesse tegevusvaldkonda lülitada. Selle asemel, et rääkida soolisest võrdõiguslikkusest üldiselt, on võimalik arutleda selle üle, kuidas normid, millest oma töös juhindume, töötavad soolise võrdõiguslikkuse vastu või selle kasuks.

¹ JÄM tuleb sõnast jämställdhet, mis rootsi keeles tähendab võrdõiguslikkust ning KOM sõnast kommun, mis tähendab kohaliku omavalitsuse üksust – kommuuni.

Sisukord

Mitte kas, vaid kuidas – soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine ning 3R meetod	3
3R – soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise vahendid	5
JÄMKOM – Rootsi kohalike omavalitsuste soolise võrdõiguslikkuse edendamise projekt	6
Jagatud võim kohalikus omavalitsuses – otsuste tegemise protsess	6
Ebavõrdsust säilitav keskkond – kohalikud planeeringud	7
Kool kohtleb meid ebavõrdselt	9
Kultuur ja meelelahutus – kelle jaoks?	10
Igaühele ja kõigile vajaduste järgi	12
Eesmärkide sõnastamine	13
Töö jätkub	14

Mitte kas, vaid kuidas – soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine ja 3R meetod

Euroopa Nõukogu defineerib "soolise võrdõiguslikkuse" süvalaiendamist järgmiselt:

"Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine kujutab endast poliitikaprotsesside (ümber)korraldamist, täiustamist, edasiarendamist ning hindamist sellisel, et soolise võrdõiguslikkuse printsiip oleks poliitikate väljatöötajate poolt lülitatud kõikidesse poliitikatesse kõikidel tasanditel ning kõikides tegevusetappides."²

Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine on olnud soolise võrdõiguslikkuse saavutamise peamiseks strateegiaks Rootsis alates ajast, mil mitte-sotsialistlik valitsus tuli välja seaduseelnõuga: *Jagatud võim, jagatud vastutus* (1993/94:147). 1994. aastast alates on valitsuse poliitika üheks osaks olnud põhimõte, mille kohaselt sooline võrdõiguslikkus on integreeritud valitsuse kõikidesse poliitikatesse.

Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine tähendab vahendite ümbersuunamist teatud konkreetsete eesmärkide saavutamiseks. Kõiki nii poliitilise kui täitevvõimu tasandi tegevusi läbib punase niidina soolise võrdõiguslikkuse printsiip. Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamisega tegelevad kõik töötajad, soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise eest vastutavad juhid. Isikud, kes langetavad tööalaseid otsuseid, teevad ka soolise võrdõiguslikkuse eesmärgi puudutavad otsused.

Soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks tehtavas töös Rootsis, mis omandas selged piirjooned 1970ndatel ja 1980ndatel aastatel, kujutas sooline võrdõiguslikkus spetsiaalset poliitikavaldkonda koos oma rahaeralduste ning üldiste eesmärkidega. Nimetatud strateegia osutus soolise võrdõiguslikkuse informatsiooni levitamisel tulemusrikkaks. Soolisest võrdõiguslikkusest on palju räägitud ning sõnad on saavutanud soovitud eesmärgi. Praegusel etapil on soolisel võrdõiguslikkusel ambitsioonikad eesmärgid. Soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks tehtav töö on olnud edukas ka selles osas, mis puudutab diskrimineerimise vastast võitlust tööhõive ning palkade valdkonnas. On rajatud struktuur, mille osadeks on võrdõiguslikkuse alane seadusandlus, võrdõiguslikkusega tegelevad ametnikud ning esindajad.

Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine arenes välja soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks tehtavast tööst. Olles varem valdkonnaks, millega tegelesid vaid üksikud, on sooline võrdõiguslikkus nüüd integreeritud kõikidesse tegevustesse. Samas valitseb aga oht, et kui soolise võrdõiguslikkusega tegelevad kõik, ei võta keegi endale lõppvastutust selle saavutamise eest ning idee läheb üleüldises integreerimisprotsessis kaotsi. Traditsiooniline soolise võrdõiguslikkuse elluviimise struktuur on aga Rootsis veel kindlalt paigas. Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamist ning soolise võrdõiguslikkuse saavutamise traditsioonilisi meetmeid loetakse üksteist täiendavaks strateegiaiks. Jätkuvalt on vaja traditsioonilisi tegevusi, s.t. soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste ning informatsiooni levitamist ning soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks astutavaid samme töökohal. Soolise võrdõiguslikkusega tegelevad töötajad ning esindajad üle riigi saavad rakendada oma ekspertteadmisi soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise toetamiseks.

Soolise võrdõiguslikkuse efektiivne süvalaiendamine eeldab poliitilist valmisolekut saavutada sooline võrdõiguslikkus. Lisaks on vaja meetodeid nii poliitikutele, administratiivaparaadi töötajatele kui otsuste elluviijatele. Selliseks meetodiks ongi 3R.

² Euroopa Liidu raportist *Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine, kontseptuaalne raamistik, meetodika ning eesrindlik kogemus*. Soolise võrdõiguslikkuse ekspertide töögrupi töö lõpparuanne, Strasbourg, 1998.

3R meetod - sooline võrdõiguslikkuse süvalaiendamise vahendid

3R meetod kujutab endast analüütilist vahendit, mida kasutatakse informatsiooni hankimiseks soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise süstemaatiliseks sisseviimiseks mingisse tegevusse. 3R ühendab endas Representeerituse, Ressursid ja Reaalsuse.

1R – Representeeritus

Vastab küsimustele: Palju mehi ja palju naisi? Vastus annab pildi meeste ja naiste osakaalust, st nende proportsionaalsest esindatusest kõikidel otsuste tegemise tasanditel ning tegevustes, st otsustajate, personali ning kindlasti ka teenuste kasutajate hulgas. Küsida võiks:

Kui palju on naisi ja mehi komisjonide liikmete hulgas?

Kui palju on naisi ja mehi komisjonide eesotsas?

Kui paljude naiste ja meestega on komisjon kontakti võtnud/tegeleb?

Kui palju naisi ja mehi saab sotsiaalkindlustushüvitisi?

2R – Ressursid

Vastab küsimusele: Kuidas on rahalised, ruumide- ja ajaressursid jaotunud naiste ja meeste vahel? Vastused näitavad seda, kuidas tegevustele eraldatud ressursid on jaotunud naiste ja meeste vahel.

Küsida võiks:

Kui suured on sotsiaalkindlustushüvitised, mida saavad naised ja mida mehed?

Kui kaua räägivad komisjonide koosolekul naised ja kui kaua mehed?

Kui suured ruumid on tüdrukute ja poiste kasutuses koolieelsetes lasteasutustes?

3R – Reaalsus

Vastab küsimusele: Mis on naiste ja meeste praeguse esindatuse ning naiste ja meeste vahelise ressursijaotuse põhjuseks? Tegemist on 1R ja 2R analüüsist tulenevate kvalitatiivsete küsimustega.

Reaalsus, st tegeliku olukorra analüüs püüab jõuda asjade tuumani – tehtava töö sisuni. Mida siis tegelikult tehakse? Miks seda niimoodi tehakse? Kelle vajadusi sellega rahuldatakse? Kas naiste ja meeste vajadusi rahuldatakse võrdselt? Kas naisi ja mehi kui teenuste kasutajad koheldakse kui inimesi nende konkreetsete vajadustega või omatakse naiste ja meeste suhtes erinevaid ootusi ning esitatakse neile nende soost tulenevalt erinevaid nõudeid?

Vastused näitavad seda, mida töös enesestmõistetavaks peetakse; samuti norme ja arusaamasid naiste ja meeste olukorrast nende esindatust (representeeritust) ning ressursside jaotust arvestades.

Küsida võiks:

Miks komisjonide koosolekul räägivad mehed rohkem kui naised?

Miks on koolikomitee tihedamates kontaktides naiste kui meestega?

Miks saavad mehed suuremaid sotsiaalkindlustushüvitisi kui naised?

3R meetodi põhisisu seisneb selles, et soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise integreerimine tegevustesse eeldab vastuseid kõigile kolmele Rile. Kaks esimest Ri puudutavad vajamineva statistika hankimist. Representeerituse ning ressursside kohta käivad andmed on Reaalsust käsitlevate diskussioonide alusmaterjaliks. Tegevuse aluseks olevate normide puhul pole lihtsaid vastuseid – siin on vaja avatud diskussiooni. Kuna sooline võrdõiguslikkus on teoreetiline ainevaldkond ning teadmiste sfäär, saavad naiste ja meeste olukorda puudutavad uurimused siin analüüsile kõvasti kaasa aidata. Samuti on oluline kõrvutada erinevate uurimuste tulemusi tegevuste eesmärkidega. Seejärel on aeg otsustada, kas tegevusi on soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks vaja muuta ning kuidas seda teha.

JÄMKOM

1995. aastal moodustas Rootsi Kohalike Omavalitsuste Liidu direktorite nõukogu poliitikakomisjoni *Kohalikud omavalitsused ja sooline võrdõiguslikkus*. Komisjonile seati kaks ülesannet. Esimene, tutvuda valdkondadega, kus kohalik omavalitsus saaks midagi ära teha soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks. Teiseks, töötada koos mõningate kohalike omavalitsustega välja soolise võrdõiguslikkuse alase töö meetodid. Komisjon tuli järeldusele, et kohalikud omavalitsused saavad soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks samme astuda kõigis oma vastutusvaldkondades. JÄMKOMi projekt, kus 9 kohaliku omavalitsuse komisjoni testis soolise võrdõiguslikkuse meetodit, 3Ri, läks lahti 1996. aasta suvel.

JÄMKOMi projektist saadud kogemus näitab, et 3R meetod on efektiivne vahend kohaliku omavalitsuse tegevuse soolise võrdõiguslikkuse analüüsi läbiviimiseks. 3R meetod tõi välja soolistest stereotüüpidest tingitud käitumismudelid. See võimaldas poliitikutel ning kohaliku omavalitsuse tegelastel algatada faktidel põhinevaid diskussioone. Soolise võrdõiguslikkuse kasuteguri üldsõnaline esitus asendus väga konkreetsete diskussioonidega sellest, mida soolise võrdõiguslikkuse meetmetega ühes või teises valdkonnas saavutada tahetakse ning mida tuleks olemasolevas käitumismudelil muuta soolise võrdõiguslikkuse kõikidesse tegevustesse sisseviimiseks. Diskussioonide tulemusena pandi paika täpsemad eesmärgid esimene sammuna muutuste suunas.

Jagatud võim kohalikus omavalitsuses

Rootsi volikogudes on 42% naisi ja 58% mehi. Naised on tulnud poliitikasse, formaalselt on nad võimu juures, kuid kas seda ka tegelikult? Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise sisseviimisel otsustusprotsessi ei piisa ainult naiste arvu ülelugemisest volikogudes. Minna tuleb sügavamale ning jälgida, mis toimub otsuste tegemisel ning milline on naiste ja meeste esindatus otsuste langetamisel. Missugustele küsimustele pööratakse suuremat tähelepanu? Missuguseid arutelusid peetakse oluliseks? Kelle sõnal on rohkem kaalu?

Kõik JÄMKOM projektis osalenud komisjonid ja nõukogud uurisid naiste ja meeste jaotust komisjonides, komisjonidega seotud töögruppides, esimeeste hulgas ning administratiivaparaadis. Selline tegevus on soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise protsessi nurgakiviks. Seoses naiste-meeste esindatusega tegevustes testisid komisjonid erinevaid meetodeid – sõnavõtude arvu, tehtud ettepanekuid, kontaktivõtmisi jne. Mõned komisjonid tegid kokkuvõtte naiste ja meeste panusest mitmete koosolekute vältel. Teised komisjonid võtsid koosolekutel aega, et teha kindlaks, kui kaua rääkisid naised ja kui kaua mehed. Mitmed komisjonid panid kirja, kellega kontakti võeti, st. poliitikud ja kohaliku omavalitsuse ametnikud fikseerisid, milliste naiste ja meestega, organisatsioonide esindajatega ja eraisikutega nad komisjoni nimel mõne nädala vältel kontakti võtsid.

3R küsimuste näiteid – otsustusprotsess

1R Representeeritus

Kuidas on naised ja mehed esindatud erinevatel tasemetel, volikogus, täitevkomitees, komisjonides, esimeeste hulgas, kontaktgruppides, administratiivaparaadis, tegevustes? Kui palju naisi ja kui palju mehi võtab koosolekutel sõna? Kui palju probleeme tõstatavad mehed ja kui palju naised?

2R Ressursid

Kui kaua räägivad koosolekul naised ja kui kaua mehed? Kui palju aega pühendatakse vastavalt naiste ja meeste poolt koosolekul tõstatatud probleemidele ning ettepanekute kavandamisele? Kas naistel ja meestel on ligipääs samasugusele informatsioonile? Kas naistel ja meestel on ühtmoodi aega koosolekul osalemiseks?

3R Reaalsus

Miks koosolekud ja administratiivaparaat pühendavad erinevatele küsimustele erinevalt aega? Kuivõrd väärtustatakse komisjonides naiste ja meeste kogemust ja teadmisi? Kui naistel ja meestel pole ühesugust ligipääsu informatsioonile, siis millest see on tingitud? Miks pole naistel ja meestel ühesuguseid võimalusi koosolekul osalemiseks? Kuidas saaks töömeetodeid muuta nii, et nii naised kui mehed saaksid osaleda võrdsetel alustel?

JÄMKOM näited

Södertälje linna planeerimiskomisjonis uuriti komisjoni töös osalevate naiste ja meeste osakaalu detailplaneeringu koostamisel. Uurimusest selgus, et komisjon võttis kontakti, kaasas konsultatiivgruppide ning kohaliku omavalitsuse esindajatena peaaegu eranditult mehi. Mis oli selle põhjuseks? Lihtsaim vastus on, et grupid, kellega komisjonil konsulteerida tuleb, koosnevad peamiselt meestest (ehitusjuhid, linnaosavanemad, kommunaalosakondade juhatajad jne).

Komisjon alustas koheselt projektiga, mille eesmärgiks oli suurendada naiste osalust detailplaneerimises. Moodustati kuus uut gruppi, kuhu kuulusid naised administratiivaparaadist, naistest linnaosavanemad, Fredrika Bremer Ühendus, sotsiaaltöötajad, Päästke Lapsed Rootsi allorganisatsioon ning kohalikud üürnike liidud. Projekti käigus konsulteeris komisjon detailplaneeringu koostamise igal etapil ühe või mitme nimetatud grupiga.

Projekti lõppedes lõpetati ka konsultatsioonid gruppidega. Välja jäid töötamata koostöö alused ja naiste detailplaneerimise protsessi kaasamise kord. Moodustatud grupid olid informaalsed ning nad ei kujunenud üksusteks, kellega komisjon oleks pidanud ametlikult kontakti võtma. Võib-olla oleks komisjon pidanud analüüsima, miks tal tuleb konsulteerida ehitusjuhtide ning kommunaalosakondade juhatajatega, kuid mitte teiste gruppidega. Seni kuni ehituses on ülekaalus mehed, tuleks mõelda ka teiste gruppide peale, kus osalevad valdavalt naised ning võtma neid kui loomulikke partnereid detailplaneeringu koostamisel.

Ebavõrdsust säilitav keskkond - kohalikud planeeringud

Kas planeeringud ning maakasutus takistab naistel ja meestel elamast võrdväärset elu? Kas inimese loodud keskkond rahuldab naiste vajadusi samal määral kui meeste omi? Kohalike planeeringute koostamisel pole võrdõiguslikkuse üle eriti palju arutatud. Uurimused näitavad, et planeerijate isiklik kogemus mõjutab seda, mida nad planeeringu juures oluliseks peavad. Näiteks on paljud naised kogenud hirmu, mida nad tunnevad pimedal ajal üksildastes kohtades liikudes. Kohalikud planeeringud võivad seda hirmu vähendada, asutades pesumajad hoonete esimestele korrustele, kus on ka aknad ning tagades, et pargiteed oleks korralikult valgustatud. Et seda teha, peab olema teadlik probleemi eksisteerimisest.

Üks olulisi võrdõiguslikkuse faktoreid kohalike planeeringute koostamisel on see, et nii naised kui mehed osaleksid planeeringu protsessis. Rootsis pole see veel levinud. Planeeringud on meeste pärusmaa. Kohaliku tasandi planeeringut peetakse raskeks. Isegi kui kohalik omavalitsus korraldab kõigile avatud koosolekuid, juhtub sageli nii, et oma arvamust

väljendavad ainult need, kes on harjunud nimetatud küsimuste üle arutlema. Seetõttu tuleb välja töötada uute gruppide diskussiooni kaasamise meetodid. Kogemus näitab, et meetoditesse tuleb sisse projekteerida sooline võrdõiguslikkus, vastasel korral osalevad ainult mehed.

Millist mõju avaldab naiste ja meeste osalemine planeeringu protsessile? Seda pole võimalik ette kindlaks määrata. Naised ja mehed on sageli erinevates kohtades, planeeringu protsessi toovad nad kaasa oma erineva kogemuse. Peame olema ettevaatlikud, et me ei kirjutaks ette, kus naised ja mehed olema peavad. Naised ei ole mitte ainult pesumajas ning mehed ei viibi ainult kiirteel kihutavas autos. Võrdõiguslikus ühiskonnas liigume me erinevate kohtade vahel, ning teeme seda üha rohkem ja rohkem. Esimesel korral asuv pesumaja teeb naiste elu lihtsamaks, kuid kas see mehed ka pesu pesema paneb?

3R küsimuste näiteid – kohalikud planeeringud

1R Representeeritus

Milline on naiste ja meeste suhe kohalike planeeringute koostajate hulgas? Kus on naised ja kus mehed? Milline on naiste ja meeste suhe autojuhtide, jalgratturite, jalakäijate ja ühiskondliku transpordi kasutajate hulgas?

2R Ressursid

Kuivõrd suures ulatuses kasutavad hoonetes ja vabas õhus asuvaid ühiskondlikke kohti naised ja kui suures ulatuses mehed? Palju investeeritakse kohtadesse, mida külastavad peamiselt naised ja palju kohtadesse, mida külastavad peamiselt mehed? Kui suuri rahalisi ja ajalisi ressursse investeeritakse näiteks uue teedesüsteemi ehitusse? Kui suuri ressursse investeeritakse näiteks uue mänguväljaku rajamisse? Mida annab tunni võrra lühem autosõit? Mida annab tunni võrra lühem ühiskondliku transpordiga sõit?

3R Reaalsus

Millised kriteeriumid on olulised üldises plaanis? Kuidas komisjon õigustab seda, et teedevõrku investeeritakse tunduvalt suuremaid ressursse kui mänguväljakutesse? Ühiskondliku transpordi planeerimisel: kui pikalt sõidab tavaliselt ühiskondliku transpordi reakasutaja? Kas see vastab naiste ja meeste väljakujunenud liikumisharjumustele?

JÄMKOMi näide

Södertälje ehituskomisjon viis läbi huvitava katse, milles uuriti inimeste mõttemalle. Meetod lähtub sellest, et inimesele esitatakse rida sümboleid, mis kirjeldavad mõisteid nagu ilus, inetu, lõbus, ohtlik ja hirmutav koht. Sümbolid asetatakse kaardile.

Põhikooli õpilased (5.-9. klass) tundsid kaardi vastu suurt huvi. Oli täiesti ilmne, et õpilase sugu rääkis kaasa kohtade valikul, st selles suhtes, milliseid kohti peeti positiivseks või negatiivseks. Tüdrukute poolt negatiivseks või positiivseks peetud kohad ei langenud hoopiski kokku nende kohtadega, mida pidasid negatiivseks või positiivseks poisid. 3R meetodit appi võttes saab edasi liikuda ning vaadata, kui suuri ressursse eraldatakse kohtadele, mida peetakse negatiivseks ja positiivseks kas siis tüdrukute või poiste poolt. Milliseid kriteeriume kasutati kohtade puhul, millesse komisjon otsustas investeerida? Täiendavalt saadi eksperimendist teada, et lapsed pidasid kooliteed ohtlikuks. See oli asjaolu, millele ükski komisjoni liige polnud varem mõelnud, kui üsna hiljuti oli tehtud suuri investeeringuid ohutu koolitee rajamiseks.

Täiskasvanute hulgas viidi eksperiment läbi väikeses grupis ning järeldusi teha on raske. Ühe tendentsina selgus, et naised nimetasid hulgaliselt ilusaid kohti, kuna mehed ei toonud välja ühtegi kohta, mis oleks nende meelest ilus olnud. Mis võiks selle põhjuseks olla? Üheks võimalikuks tõlgenduseks oleks, et naised käivad jalgsi ja sõidavad jalgrattaga ning neil on seetõttu aega ilusate kohtade märkamiseks, kuna mehed sõidavad autoga ning näevad vaid takistusi. Siit saab juba 1R juurde tagasi minna ning vaadata, milline on naiste-meeste suhe autoga sõitjate, jalgratturite ning jalakäijate hulgas. Siis saab vaadata ressursside eraldamist – kui suuri ressursse eraldatakse meeste nähtud takistuste eemaldamiseks ning kui suuri ressursse kohtadesse, kus liiguvad ning mida peavad ilusaks naised.

Kool kohtleb meid ebavõrdselt

“Hariduskomisjon sai just ettekande meie omavalitsuse koolieelselt lasteasutuselt. Ettekandest nähtub, et koolieelne lasteasutus on teinud suuri investeeringuid võrdõiguslikkuse saavutamiseks, eraldades rahasid poiste vajaduste rahuldamiseks intellektuaalsete stiimulite, tähelepanu ning ruumide osas, selleks et rahuldada tüdrukute suuremat vajadust rahu ja vaikuse järele. Tulemuseks oli olukord, kus poiste tarvis eraldati ülekaalukalt aja-, ruumi- ja rahalisi ressursse. Kas see tähendab seda, et peaksime poistele ehitama angaare ning tüdrukutele mängumaju?” hüüatas esimees (JÄMKOM projekti töömaterjalist).

Koolis ja lastehoiuasutustes on tehtud suurt tööd võrdõiguslikkuse saavutamiseks. Rootsis vaieldakse intensiivselt selle üle, mida teha vaiksete tüdrukutega ning selle üle, et poiste vajadused pole rahuldatud, kuna kooli- ja lasteasutuste personal koosneb peamiselt naistest. Loosung kõlab: Me oleme loomulikult erinevad. Võtke erinevusi arvesse. Populaarseks on saanud moodustada ainult poistest või tüdrukutest koosnevaid rühmi ning kohelda tüdrukuid ja poisse erinevalt.

Ülaltoodud tsitaat näitab, kuivõrd väärsti võivad asjad minna. Kas see on õige talitusviis? Võrdõiguslikkuse saavutamise soovil pole viga miski, kuid selle saavutamise vahendid puuduvad. Vaja on situatsiooni analüüsi – tüdrukute ja poiste osakaalu, tüdrukutele ja poistele minevate ressursside suurust ning millest see sõltub. Kas ainult poistele on vaja intellektuaalsust stimuleerivaid asju? Kuidas peaksid koolieelsete asutuste töötajad teadma, et tüdrukutele on vaja rohkem rahu ja vaikust? Kas mõistetakse, et erinevuste arvestamine sisaldab ka riske? Sellisel juhul jõuab asi sinnani, et koolieelsetes asutustes läheb suurem osa ressursside poiste vajaduste rahuldamiseks. Kuivõrd läheb see kokku eesmärgiga anda nii poistele kui tüdrukutele teadmisi elust?

3R küsimuste näiteid – kool ja koolieelsed asutused

1R Representeeritus

Milline on laste ning personali liikmete sooline jaotus erinevatel tasanditel, erinevates valdkondades, ainetes, töökohustustes ja tegevustes lõikes? Kui paljude emade ning kui paljude isadega kooli- ja koolieelsete asutuste personal, poliitikud ning administratiivaparaat kontaktis on?

2R Ressursid

Kui palju räägivad tüdrukud ja kui palju poisid kogunemistel ning õppetundides? Kui suurt ruumi kasutavad tüdrukud ja poisid? Kui suuri vahendeid eraldatakse tegevustele, mängude ja materjalide ostmisele? Kui palju on tüdrukuid ja poisse laste hulgas, kes osalevad korrektiivõppes ning eritundides?

3R Reaalsus

Kui poistele kulutatakse rohkem aega, siis mis on selle põhjuseks? Miks lubatakse mõnele tegevustele ja mänguasjadele teha suuri kulutusi? Millistest normidest lähtub personal töös lapsevanematega, mida nad ootavad lapsevanemalt? Kas normid on soost tingitud?

JÄMKOMi näiteid

Üks JÄMKOMi projekti hariduskomisjon viis läbi keskkooli õppeprogrammi 3R analüüsi. Komisjon uuris tüdrukute ja poiste osakaalu erinevates programmides. Poisid olid ülekaalus autoõpetuse, tehnika- ning elektroonikaprogrammides. Tütarlapsed olid ülekaalukalt esindatud lastehooldus- ja vaba aja korralduse, äri- ja haldustöö programmides.

Edasi analüüsiti 2Ri ning võrreldi ruumide maksumust programmide puhul, kus segregatsioon oli kõige suurem. Poiste ülekaaluga programmide kulutused jäid vahemikku 81 000-114 000 SEK. Tüdrukute omad vahemikku 48 000-67 000 SEK.

Uurimuse tulemusena algatati komisjonis diskussioon selle kohta, miks poiste programmid on kulukamad kui tüdrukute omad. Üks lihtne vastus oleks, et teatud programmid on kulukamad, kuna vaja on kallimaid ruume ja seadmeid. Komisjoni esimees, meesterahvas, avaldas arvamust, et sellest erinevuste selgitamiseks ei piisa – poiste programmide puhul lihtsalt lubati teha suuremaid kulusid. Kui ressursid oleks programmide vahel olnud võrdsemalt jaotatud, mitu arvutit ning arvutiprogrammi oleks võinud siis äri- ja haldustöö programmid õpilastele osta?

Tegelikult võibki praegune kulude jaotus keskkooli programmide vahel mõistlik olla, kuid millisele teadlikkusele rõhutakse prioriteetide määramisel erinevate programmide vahel? Mille alusel prioriteetid määratakse?

Kultuur ja meelelahutus – kelle jaoks?

Kultuur ja meelelahutus on alad, kus aktiivsed on nii mehed kui naised. Kas need tegevused vajavad soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamist? Kindlasti. Vaatamata sellele, et kultuuri ja meelelahutusteenuste tarbijate sooline jaotus on võrdne, on võim siin ikkagi peamiselt meeste käes, nii meelelahutuse kui kultuuri osas. Kas see omab tegevuste suhtes mingit tähtsust? Vaadates nimetatud teenuste kasutajate soolist jaotust, ilmneb, et meelelahutusega seotud tegevustes on väikeses ülekaalus mehed. Kultuuri puhul on kohaliku omavalitsuse korraldatud kultuuriürituste küllastajate hulgas enamuses naised. Võrreldes meelelahutus- ja kultuuriürituste küllastuste sagedust ilmneb, et meeste puhul on see suurem. Teisisõnu, mehed küllastavad kohaliku omavalitsuse korraldatud meelelahutus- ja kultuuriüritusi sagedamini kui naised. Miks see nii on? Kas kultuuri- ja meelelahutusega seotud tegevustes on mõeldakse ka võrdõiguslikkuse peale?

3R küsimuste näiteid – kultuur ja meelelahutus

1R Representeeritus

Kui palju naisi ja kui palju mehi kasutavad kohaliku omavalitsuse spordirajatisi? Kui paljude nais- ja kui paljude meeskunstnike tööd on kohaliku omavalitsuse kunstigaleriis välja pandud? Missugune on meeste ja naiste osakaal kultuuriürituste küllastajate seas?

2R Ressursid

Kui palju aega eraldatakse tüdrukute ja poiste võistkondadele muruväljakul mängimiseks? Kui palju kulutatakse raha mees- ja naiskunstnike tööde ostmiseks? Kui palju kulutatakse raha rajatistele, mida kasutavad peamiselt naised ja rajatistele, mida kasutavad ülekaalukalt mehed?

3R Reaalsus

Miks kulutatakse suuri rahasummasid rajatistele, mida kasutavad peamiselt mehed? Miks kunstigaleriides eksponeeritakse peamiselt meeskunstnike töid? Miks kultuuriüritusi külastavad peamiselt naised?

JÄMKOMi näide

Växjö kultuuriobjektide ning puhkerajatiste komisjonis viidi JÄMKOMi projekti raames läbi intervjuud kohalikult omavalitsuselt grandid saanud spordiklubi treenerite ning sportmängude harrastajatega. Uurimuses võeti vaatluse alla spordiklubi 12-aastaste tüdrukute ja 12-aastaste poiste jalgpallivõistkonnad.

R1 - Representeeritus puhul ilmnas, et tüdrukute võistkonnas oli 16 mängijat, poiste omas 15. Mõlemad võistkondi treenisid mehed. Pealtvaatajate soolise koosseisu analüüsi puhul väitis poiste võistkonna treener, et "tegelikult" tulid võistlusi jälgima peamiselt emad, kuna aga tütarlaste võistkonna treeneri sõnutsi oli pealtvaatajate hulgas võrdset naisi ja mehi.

Ressursside jaotus oli alljärgnev. Mõlemad võistkonnad treenivad nädalas kolm korda või osalevad nädalas ühel võistlusel ning treenivad kaks korda. Tüdrukute võistkond sai kohalikult omavalitsuselt grandina 2910 SEK, poiste oma 3754 SEK. Klubi ajakirjas kirjutati ajavahemikus 1991-1996 tüdrukute võistkonnast 4 korral, poiste omast 12 korral. Klubi aastaaruannetes pühendati poiste võistkonna kajastamisele 50% rohkem ruumi kui tüdrukute võistkonna omale.

Millised olulised faktid peituvad nende arvude taga? Mis võiks olla erineva suurusega grantide ning aastaaruandes ja ajakirjas erineva suurusega ruumi eraldamise põhjuseks? Kas võistkonnad tegutsevad erinevatel eesmärkidel? Kas tüdrukute võistkond on vähem ambitsioonikas? Tütarlaste võistkonna treener väidab, et võistkonna eesmärgiks on "jätkata arenemist. Oleme kõik võitnud. Eesmärgiks on võita." Poiste võistkonna treener ütleb, et võistkonna sihiks on "võita liigas, koos huvitavalt aega veeta, kasvada sotsiaalselt, õppida võitma ja kaotama." Eesmärkides ei tundu olevat mingit vahet. Kui poiste treener ütleb et "tegelikult" moodustavad emad pealtvaatajate enamuse, on selge, et treener eeldas, et võistlusi tulevad jälgima peamiselt mehed. Kas siia maani valitseb olukord, kus jalgpallimängijate ning pealtvaatajate puhul on normiks mees? Kas see ei või olla põhjuseks, miks poiste võistkonnale antakse suuremaid grante ning eraldatakse rohkem ruumi klubi ajakirjas ning aastaaruandes?

Kultuuriobjektide ning puhkerajatiste komisjon teostas ka analüüsi Växjö kohaliku omavalitsuse kunstiteoste ostude kohta aastail 1992-1996. R1 - Representeerituse puhul selgitati välja, milline oli naiste ja meeste vaheline kunstnike hulgas, kellelt kunstiteoseid osteti. Selgus, et kohalik omavalitsus oli ostnud 20 kunstiteost meestelt ning 17 naistelt. 2R all uuriti välja, kui palju nimetatud kunstiteosed kohalikele omavalitsusele maksma läksid. Selgus, et meeskunstnike tööde eest maksti 117 500 SEK ning naiskunstnike tööde eest 72 075 SEK. Kunstiteose keskmiseks hinnaks kujunes seega meeste puhul 5875 SEK ning naiste puhul 4240 SEK.

Miks meeste tööde eest maksti rohkem? Komisjoni kommentaar kõlas nii: "Kunstiteoseid osteti peaaegu võrdselt nii nais- kui meeskunstnikelt. Teisalt pole aga väljakäidud raha samas suurusjärgus. Kas naiskunstnikud on kehvemad hinna määrajad?" Üks küsimus võiks aga olla ka: võib-olla on asi aga hoopis selles, et kohalik omavalitsus hindab meeskunstnike töid kõrgemalt?

Igäühele ja kõigile vajaduste järgi

Sotsiaalteenuste kättesaadavaks tegemisel lähtutakse üksikisiku konkreetsetest vajadustest. Uurimused näitavad aga, et naiste ja meeste suhtes omatavad stereotüübid mõjutavad nii naistele ja meestele sotsiaalteenuste pakkumise viisi kui abi osutamise vormi. On uurimusi, mis kinnitavad, et naistele seatakse säästliku majandamise osas rangemaid nõudeid kui meestele. See võib olla ka põhjuseks, miks mehed saavad naistest suuremaid sotsiaalkindlustushüvitisi. Sotsiaalsete probleemidega silmitsi seisvaid mehi peetakse märksa saamatumaiks lapsevanemaiks kui samas situatsioonis olevaid naisi. Vanemad naised saavad vähem abi koduteenuseid osutavalt sotsiaaltöötajailt ja sugulastelt haige ning pödüra mehe eest hoolitsemiseks kui mehed, kes hoolitsevad oma pödüra naise eest. Vastavaid otsuseid langetavad ametnikud juhinduvad stereotüüpsetest hoiakutest naiste ja meeste suhtes ning aitavad oma käitumisega kaasa stereotüüpide säilimisele. 3R analüüs aitab ära tunda moonutatud nägemusi ning lõhkuda soostereotüüpidest mõjutatud käitumismalle saavutamaks olukorda, kus naisi ja mehi abistatakse nende individuaalsetest vajadustest lähtudes.

3R küsimuste näited – sotsiaalteenused

1R Representeeritus

Missugune on naiste ja meeste osakaal sotsiaalkindlustushüvitisi saavate inimeste hulgas? Kui paljudele meestele osutatakse koduteenust, kui paljudele naistele? Missugune on meeste ja naiste proportsioon kodus vanurite eest hoolitsevate inimeste hulgas?

2R Ressursid

Kui palju raha saavad naised ja mehed sotsiaalkindlustushüvitistena? Kui palju osutatakse ajaliselt kodus abi samasuguse pödürasastmega naistele ja kui palju meestele?

3R Reaalsus

Milliste kontseptsioonide alusel määratakse kindlaks need, kellele koduteenuseid osutatakse? Sotsiaalkindlustushüvitisi saavate meeste puhul osutatakse vanadele ja puuetega meestele sotsiaalteenuseid proportsionaalselt rohkem kui analoogses situatsioonis olevatele naistele – mis on põhjuseks? Kas see tuleneb sellest, et ametnikel on naiste ja meeste suhtes erinevad ootused ning et meeste vajadustele osutatakse naistega võrreldes suuremat tähelepanu?

JÄMKOMi näited

Köpingi kohalikus omavalitsuses analüüsiti 3R meetodi abil sotsiaalkindlustushüvitiste avalduste heakskiitmise või tagasilükkamise otsuseid. 1R all küsiti: Missugune on naiste ja meeste osakaal sotsiaalkindlustushüvitisi saavate inimeste hulgas ning nende seas, kelle avaldused tagasi lükati. Selgus, et hüvitiste saajate hulgas on rohkem mehi kui naisi. Avalduste tagasilükkamisi esines rohkem naiste kui meeste puhul. Sama tuli ilmsiks ka lapsega üksikvanemate puhul, kus tagasi lükati rohkem emade kui isade esitatud avaldusi. Kui

suuri hüvitisi saavad naised ja mehed? Seda aspekti küll ei uuritud, kuid riiklikust statistikast on teada, et üldjuhul saavad mehed – ka üksikvanemana – rohkem hüvitisi kui naised.

Miks saavad mehed sotsiaalkindlustushüvitisi rohkem kui naised ning miks lükatakse naiste esitatud avaldusi tagasi rohkem? Kohalikud omavalitsused analüüsisid niisuguste otsuste langetamise põhjusi. Selget põhjust ei osatud välja tuua, kuivõrd ametnikud kasutasid avalduse heakskiitmisel või tagasilükkamisel standardseid põhjendusi. Komisjon sellest punktist kaugemale ei läinud, samas saab siit sammu edasi astuda. Uurimusest selgus, et enamus naisi esitas sotsiaalkindlustushüvitiste saamise avaldusi, kuna nende oma sissetulekust ei piisanud vajaduste rahuldamiseks, mehed esitasid aga rahalise toetuse saamiseks palju erinevaid põhjusi.

Miks olukord niisugune on, ning millist tähtsust see naiste ja meeste disproportsionaalse esindatuse suhtes omab? Kuidas mõjutab sotsiaaltöö ametniku ning kliendi lävimine põhjusi, millele avalduse esitaja rõhub ning millist tähtsust see lõpptulemuse suhtes omab?

Eesmärkide sõnastamine

Käesoleva materjali sissejuhatavas osas rõhutati 3R analüüsi teostamise tähtsust tegevuste jaoks väljatöötatud eesmärkide alusel. Eesmärkide formuleerimisel tuuakse sageli välja erinevad sihtgrupid, mis lülitatakse üldiste eesmärkide hulka. Mõnikord mainitakse konkreetselt ka soolist võrdõiguslikkust. Ambitsioonikatest eesmärkidest, mis Rootsis soolisele võrdõiguslikkusele seatud on, loobutakse aga sageli kui ilukõnelistest fraasidest, millel pole tegelikkusega mingit pistmist. Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegia nõuab, et eesmärgid võetakse tõsiselt – olgu nad suunatud konkreetselt naistele või meestele või rääkigu nad kodanikest ja tarbijatest üldiselt. Eesmärgid kujunevad siis, kui keegi nendega tegeleb. Eesmärgid saab püstitada elanikkonnale tervikuna, kuid muutused peavad algama kohalikul tasandil. 3R meetodi abil on võimalik algatada teemakohane diskussioon. Võrreldes 3R analüüsi tegevuste eesmärkidega on võimalik nimetatud tegevustele uued konkreetsed eesmärgid formuleerida.

Näidetena võiks mainida koolieelseid lasteasutusi ja kooli ennast, kus on tegemist soolise võrdõiguslikkuse kaugleulatuvate eesmärkidega. Õppeprogrammid väidavad: "kool edendab aktiivselt ning teadlikult naiste ja meeste võrdseid õigusi ja võrdseid võimalusi. See, kuidas tüdrukuid ja poisse koolis koheldakse ja hinnatakse, milliseid nõudeid kool neile esitab ning milliseid ootusi nende suhtes omab, aitab kaasa arusaama kujundamisele naistest ja meestest. Koolil on kohustus seista vastu traditsioonilistele soostereotüüpidele. Kool võimaldab õpilastel proovile panna ning arendada oma võimeid ning huvisid soost sõltumata."

Võrrelge seda kooli ja koolieelsete lasteasutuste osas toodud diskussiooniga angaaride kohta poistele ja mängumajade kohta tüdrukutele. Kas koolieelsed lasteasutused ja kool annavad õpilastele võimaluse proovile panna ja arendada oma võimeid ja huvisid soost sõltumata? 3R meetod toob välja kitsaskohad ning näitab kätte, kuidas lülitada soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise printsiip haridusalastesse tegevustesse.

Täpselt samamoodi võib läheneda ka teistele kohalike omavalitsuse tegevustele. Millised on teie vastutusvaldkonna eesmärgid? Kas nad vastavad 3R analüüsist selgunud tulemustele?

Töö jätkub

Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine on soolise võrdõiguslikkuse saavutamise uus strateegia Rootsis. Meetodite väljatöötamisel ning levitamisel on teha suur töö. Strateegia elluviimiseks korraldab Rootsi Kohalike Omavalitsuste Liit soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise koolitusprogrammi projektijuhtidele. Programmi eesmärgiks on levitada informatsiooni JÄMKOM projekti kogemuste kohta ning õpetada 3R meetodit; samuti arendada edasi nii üldist meetodit kui praktilisi meetmeid, mida kasutatakse erinevates sektorites ning erinevate tegevuste puhul. Koolitusprogramm koosneb 5 seminarist, mida viiakse läbi aasta jooksul. Koolitusürituste vahelisel perioodil tegelevad programmis osalejad oma kohaliku omavalitsuse soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise projektidega. Koolitusprogrammi oluliseks osaks on töötada välja strateegiad mõju kohta, mida soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine koolitatava tööle ja tema kohalikule omavalitsusele avaldab. Selleks võib näiteks olla praktiliste meetodite väljatöötamine võrdõiguslikkuse printsiibi juurutamiseks; näiteks soolises lõikes väljatoodud statistika abil. Selleks võib olla ka infomaterjalide väljatöötamine kas ülevaadete või lihtsasti kasutatavate juhendmaterjalide vormis, mida saaksid kasutada poliitikud, avalikud teenistujad ning mitmesugused töötajate grupid.

Rootsi Kohalike Omavalitsuste Liit pakub ka loenguid, seminare ning projektituge levitamaks ning täiustamaks soolise võrdõiguslikkuse alase töö kogemust.